

Modern College of Arts, Science and Commerce, (Autonomous) Shivajinagar
, Pune

First year of MA

एम.ए.प्रथम वर्ष अभ्यासक्रम

एम.ए.भाग १ साठी श्रेयांक पद्धतीवर आधारित अभ्यासक्रम

प्रास्ताविक:

एम.ए. मराठीला येणाऱ्या विद्यार्थ्यांचा बी.ए. पातळीवरील विशेषतः विशेषस्तराच्या पातळीवरील मराठीचा अभ्यास झालेला असतो त्यांच्या या पूर्व ज्ञानाचा विचार करता भारतीय साहित्यशास्त्र, प्राथमिक पातळीवरील भाषाविज्ञान साहित्यकृतीचा संहितानिष्ठ अभ्यास या विषयाशी विद्यार्थी परिचित असतो साहित्य प्रकाराची संकल्पना त्यांना माहित नसली तरी साहित्य प्रकारांशी त्यांची तोंड ओळख झालेली असते. समकालीन साहित्य प्रवाहांची विद्यार्थ्यांला बरीचशी समज आलेली असते या गोष्टी लक्षात घेतल्या म्हणजे एम .ए. दोन वर्षांच्या अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे पुढील प्रमाणे

१. विद्यार्थ्यांना आपल्या आवडीचे, संशोधनाचे क्षेत्र निश्चित करता येणे.
२. मराठी भाषा आणि साहित्याचे प्रगत ज्ञान होणे.
३. समकालीन साहित्य प्रवाहांचे नीट आकलन होणे.
४. साहित्य प्रश्नांसंबंधी विचार करण्याची जाग होणे.
५. साहित्य आणि जीवन विषयक जाणीव प्रौढ होणे.
६. विद्यार्थ्यांच्या लेखन गुणांना उत्तेजन मिळणे.
७. चिकित्सक अभ्यासाची क्षमता वाढवणे.
८. साहित्याभ्यासाच्या संदर्भात विवेच्य विषयांची आणि त्यांच्या प्रस्तुता प्रस्तुततेची जाण निर्माण करण्यास मदत करणे अशा विषयाच्या चिकित्सेची समज वाढवणे.
९. विशिष्ट कालखंडातील साहित्याच्या व्याप्ती बदल जाण निर्माण होण्यास मदत करणे अशा विषयांच्या चिकित्सेची समज वाढवणे.
१०. लेखकाच्या समग्र लेखक म्हणून अभ्यासाची समज निर्माण होण्यास मदत करणे, अशा अभ्यासाची क्षमता वाढविणे.
११. साहित्याविषयीच्या प्राचीन, मध्ययुगीन, आधुनिक भारतीय व पाश्चात्य विचारांबाबत समज वाढवण्यास मदत करणे अशा विचारांचा सूक्ष्म विश्लेषक व चिकित्सक अभ्यास करण्याची क्षमता वाढवणे.
१२. साहित्याच्या व्यवच्छेदक लक्षणांबाबत विचारांची आणि वांडमयीन मूल्यमापनाचा दृष्टीची समज वाढविणे.
१३. साहित्य अभ्यासाच्या संदर्भातील विषयांची त्यांच्या प्रस्तुत याची जाण निर्माण करणे भाषेचे विविध व्यवहार आणि साहित्याचा संदर्भातील भाषाव्यवहार याविषयी आकलनाची क्षमता वाढवणे.

१५. लेखन-संपादन, लेखन-विद्या, भाषांतर, रूपांतर प्रक्रियांविषयी आणि त्यासंबंधीच्या समस्यांविषयी माहिती देणे, या सर्व विषयांच्या संदर्भात समज वाढवणे. वरील सर्व प्रकारचे लेखन करता यावे म्हणून प्रात्यक्षिके करून घेणे आणि जागतिकीकरणात निर्माण झालेल्या विविध नोकरी-व्यवसायांच्या संधींना सामोरे जाण्याची क्षमता निर्माण करणे.

१६. एकंदरीत विद्यापारंगत एम.ए.मराठी या पदवीला विद्यार्थ्यांने पात्र होणे.

एम. ए. च्या अभ्यासाची वरील उद्दिष्टे व विद्यार्थ्यांचा बी.ए.चा विशेष स्तरावर झालेला अभ्यास लक्षात घेऊन एम. ए. मराठी च्या अभ्यासक्रमाची रचना जून २०१९- २० पासून पुढीलप्रमाणे केली आहे.

व्यावहारिक आणि उपयोजित मराठी

१. विविध स्तरावरील भाषिक कौशल्य व क्षमता विकसित करणे.
२. भाषा व्यवहाराचे औपचारिक आणि अनौपचारिक क्षेत्रनिहाय स्वरूप समजावून देणे.
३. व्यक्तिमत्व विकासासाठी भाषिक कौशल्ये आत्मसात करणे.
४. प्रसारमाध्यमांचे स्वरूप व त्यासाठी भाषा व्यवहाराचे स्वरूप समजावून देणे.
५. वाङ्मयीन व्यवहार व प्रकाशन व्यवसायाचे स्वरूप समजावून देणे.
६. मराठी प्रमाणभाषेचे लेखन व मुद्रितशोधन या संकल्पना समजावून प्रत्यक्ष उपयोजन करता येणे.
७. मुलाखत लेखनाचे तंत्र व कौशल्य यांचा वापर करता येणे.
८. अर्जलेखन व पत्रलेखनाचा व्यावहारिक वापर करता येणे.
९. भाषांतर आणि अनुवाद प्रक्रिया यांची तात्त्विक व व्यावहारिक माहिती देणे.
१०. निवेदन कौशल्याची तात्त्विक व व्यावहारिक माहिती देणे पत्रकारितेचे स्वरूप व्यापती महत्व याबाबतची माहिती देणे.
१२. वृत्तपत्र व्यवसायाबाबतच्या तांत्रिक बाबींचा परिचय करून देणे.
१३. सर्वप्रकारच्या प्रसारमाध्यमांची ओळख करून देणे.
१. विविध स्तरावरील भाषिक कौशल्ये व क्षमता विकसित करतील.
२. भाषिक जाण आणि भाषा उपयोजन याच्या विकासासोबत, विद्यार्थ्यांना विविध प्रसारमाध्यमातील संधी उपलब्ध होतील.

अभ्यासपत्रिका क्रमांक १-
मराठी (19ArMarP101)

सत्र पहिले - व्यावहारिक आणि उपयोजित

व्यावहारिक आणि उपयोजित मराठी
१) मुद्रित शोधन

१. मुद्रित शोधन : संकल्पना आणि स्वरूप
२. मराठीच्या प्रमाण भाषेचे लेखन आणि मुद्रित शोधन
३. मुद्रित शोधनाच्या खुणा, चिन्हे, आणि त्यांचा वापर
४. शुद्धलेखनाचे नियम

२) साहित्य व्यवहार आणि प्रकाशन व्यवसाय

१. विविध साहित्यसंस्था, त्यांचे वांडमयीन कार्य त्यांची मुखपत्रे
२. दिवाळी अंक, विशेषांक, स्मरणिकांचे संपादन
३. प्रकाशन व्यवसाय आणि पुस्तक प्रकाशन
४. आयएसएसएन आणि आयएसबीएनची माहिती

३) मुलाखत

१. मुलाखतीचे स्वरूप : तंत्रे आणि कौशल्ये
२. मुलाखतीचे प्रकार
३. मुलाखतीची पूर्वतयारी आणि प्रश्न सूची
४. मुलाखत लेखन
- ४) निवेदन आणि सूत्रसंचालन
१. प्रसारमाध्यमांमध्ये निवेदनाचे स्वरूप
२. दूरचित्रवाणीसाठी निवेदन
३. नभोवाणीसाठी निवेदन
४. रेडिओ जॉकीसाठीचे निवेदन
५. कार्यक्रमासाठी निवेदन आणि सूत्रसंचालन

अभ्यासपत्रिका क्रमांक १ -

सत्र दुसरे - व्यावहारिक आणि उपयोजित मराठी

(19ArMarP201)

१) प्रसारमाध्यम

१. विविध प्रसारमाध्यमांची ओळख
२. भारतीय मुद्रित पत्रकारिता
३. मराठी वृत्तपत्र-नियतकालिकांची परंपरा

२) बातमी लेखन

१. बातमी : ओळख आणि वैशिष्ट्ये २. बातमीची रचना आणि बातमीचे हस्तलिखित
३. बातमीचे सहा प्रकार
४. बातमी लेखनाची पद्धत

३) वृत्तपत्र व्यवस्थापन

वृत्तपत्र व्यवस्थापनाची ओळख

१. संपादकीय विभाग
२. जाहिरात विभाग
३. वितरण विभाग
४. निर्मिती विभाग, प्रशासन विभाग
५. इव्हेंट, मॅनेजमेंट उपक्रम नियोजन/ संयोजन

४) प्रात्यक्षिक

१. वृत्तपत्र कार्यालयास भेट
२. बातमी लेखन
३. वृत्तांतलेखन

संदर्भ ग्रंथ सूची :

- व्यवहारिक मराठी - ल.रा.नसिराबादकर
२. व्यावहारिक मराठी- कल्याण काळे, द. दि. पुंडे
३. व्यावहारिक मराठी विशेषांक-नवभारत सप्टें १९८२
४. प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन कौशल्य- य. च. मुक्त विद्यापीठ, नाशिक
५. व्यावहारिक मराठी- लीला गोविलकर, जयश्री पाटणकर
६. मराठी शुद्धलेखन प्रदीप- मो. रा. वाळंबे
७. शुद्धलेखन विवेक-द.न. गोखले
८. मराठी भाषेची संवाद कौशल्ये-य.च.म. मुक्त विद्यापीठ, नाशिक
९. संपादन: स्वरूप व कौशल्ये य.च.म. मुक्त विद्यापीठ, नाशिक
१०. मुद्रित शोधन-वाय. ए. धायगुडे
११. भाषा : स्वरूप, सामर्थ्य व सौंदर्य- वा. के. लेले
१२. भाषांतरमीमांसा- कल्याण काळे, अंजली सोमण
१३. साहित्य संवाद- वि. शं. चौगुले
१४. संवाद शास्त्र- श्रीपाद जोशी
१५. संवाद : संपा अरुण शेवते
१६. मराठी लेखनकोश- अरुण फडके
१७. मराठी नियतकालिकांचा इतिहास- १८३२ ते १९३७ : रानडे रा.गो.
१८. मराठी वृत्तपत्रांचा इतिहास : रा. के. लेले
१९. पावले पत्रकारितेची- एस. पी. कुलकर्णी
२०. मीडिया-विश्वास मेहेंदळे

अभ्यासपत्रिका क्रमांक २-

आधुनिक मराठी साहित्याचा इतिहास(१८०० ते १९२०)

(19ArMarP102)

कोणत्याही शाखेतील पदवीधर

Course Objectives:

१. विशेष स्तरावरील अभ्यास प्रक्रियेच्या भागाचे पुढील तयारी म्हणून महाराष्ट्रातील सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक जीवनाची पार्श्वभूमी समजून घेणे आणि मराठी साहित्याच्या ऐतिहासिक परंपरेचे स्थूल ज्ञान करून देणे.
२. विशिष्ट कालखंडाच्या पार्श्वभूमीवर साहित्यामागील प्रेरणा, प्रवृत्तींचे ज्ञान करून देणे.
३. साहित्याप्रकाराच्या प्रवासाचा आलेख उभा करणे.
४. प्रत्यक्ष पदव्युत्तर अभ्यास प्रक्रिया या गतिमान करून विद्यार्थ्यांमध्ये संशोधनाची दृष्टी विकसित करणे.

Course Outcomes:

१. मराठी साहित्य-संस्कृती व्यवहाराचा परिचय विद्यार्थ्यांना होईल.
२. अर्वाचिन-आधुनिक मराठी साहित्य लेखनाचा इतिहास विद्यार्थ्यांसमोर उभा राहील.

सत्र पहिले

आधुनिक मराठी साहित्याचा इतिहास (१८०० ते १९२०)

(19ArMarP102)

Chapter 1- सामाजिक,राजकीय, धार्मिक शैक्षणिक पार्श्वभूमी

१. सामाजिक पार्श्वभूमी आणि युरोपीय संस्कृती संपर्काचे परिणाम
२. नवी शिक्षण व्यवस्था आणि शिक्षणाचे सार्वत्रिकीकरण
३. धार्मिक पार्श्वभूमी आणि विविध धर्म संस्था/ पंथांचा उदय-विकास
४. सांस्कृतिक पार्श्वभूमी आणि विविध नव्या संस्कृती व्यवहारांचा उदय

Chapter 2

साहित्य-सांस्कृतिक व्यवहार आणि विस्तार

१. भाषांतरित साहित्य
२. नियतकालिकांचा उदय आणि विकास
३. प्रबोधन चळवळींचा विकास आणि साहित्य-संस्कृतीचा विस्तार
४. साहित्य निर्मितीसाठी शासन आणि समकक्ष संस्थांचे प्रयत्न

Chapter 3

साहित्यलेखन: इ.स.१८०० ते १८७४

१. निबंध लेखन
२. कादंबरी लेखन

३. नाट्यलेखन

४. कथा-कविता लेखन

५. अन्य लेखन

Chapter 4 साहित्य लेखन: इ.स.१८७४ ते इ.स.१९२०

१. निबंध लेखन

२. कादंबरी लेखन

३. नाट्यलेखन

४. कथा-कविता लेखन

५. समीक्षा आणि अन्यलेखन

सत्र दुसरे

आधुनिक मराठी साहित्याचा इतिहास (इ.स. १९२० ते इ.स. २०००) (19ArMarP202)

Chapter 1 (इ.स.१९२० ते इ.स. १९४५)

१. या कालखंडातील सामाजिक, धार्मिक, राजकीय, सांस्कृतिक, पार्श्वभूमी

२. या कालखंडातील साहित्य निर्मिती मागील प्रेरणा आणि प्रवृत्ती

३. या कालखंडातील कथा, कादंबरी, नाटक आणि कविता लेखन

४. या कालखंडातील चरित्र, आत्मचरित्र, लघुनिबंध आणि समीक्षा लेखन

Chapter 2 (इ. स.१९४५ ते इ.स. १९६०)

१. या कालखंडातील सामाजिक, धार्मिक, राजकीय, सांस्कृतिक पार्श्वभूमी

२. या कालखंडातील साहित्य निर्मिती मागील प्रेरणा आणि प्रवृत्ती

३. या कालखंडातील कथा, कादंबरी, नाटक आणि कविता लेखन

४. या कालखंडातील चरित्र-आत्मचरित्र, लघुनिबंध आणि समीक्षा लेखन

Chapter 3 साठोत्तर काळातील मराठी साहित्य लेखनाची पार्श्वभूमी आणि प्रवाह इ.स.१९६० ते

इ.स.२०००

१. साठोत्तर काळातील सामाजिक, सांस्कृतिक, राजकीय, पार्श्वभूमी

२. सामाजिक राजकीय परिवर्तन, नववी चार प्रवाह

३. या कालखंडातील विविध वाङ्मयीन चळवळी

४. दलित, आदिवासी, ग्रामीण, स्त्रीवादी, मुस्लिम, ख्रिश्चन साहित्यप्रवाह

Chapter 4 साहित्यलेखन: इ.स. १९६० ते इ.स. २०००

१. कथा-कादंबरी लेखन

२. काव्य लेखन
३. नाट्य लेखन
४. समीक्षा आणि अन्य लेखन
५. विज्ञान साहित्य, लोकप्रिय साहित्य

संदर्भ ग्रंथ सूची:

१. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड ४,५,६,७, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे.
२. अर्वाचीन मराठी गद्याची पूर्वपिठीका - गं. बा. सरदार
३. महाराष्ट्र जीवन, खंड १ आणि दोन - संपा. गं. बा. सरदार
४. मराठी गद्याचा इंग्रजी अवतार - द. वा. पोतदार
५. मराठी कादंबरीचे पहिले शतक - कुसुमावती देशपांडे
६. मराठी साहित्य: प्रेरणा आणि स्वरूप - संपा. गो. मा. पवार / म. द. हातकणंगलेकर
७. आधुनिक मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी - अ. ना. देशपांडे
८. प्रदक्षिणा खंड १ आणि २, संपा. अनिरुद्ध कुलकर्णी, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे .
९. कादंबरी आणि मराठी कादंबरी- उषा हस्तक
१०. मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी - गो. मा. कुलकर्णी
११. एकोणिसाव्या शतकातील मराठी गद्य, गद्य १ आणि दोन - संपा. भास्कर लक्ष्मण भोळे
१२. मराठी निबंध : उद्गम आणि विकास - गिरीश मोरे
१३. मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी- सदा कऱ्हाडे
१४. काही मराठी कवी: जाणीवा आणि शैली - सुधीर रसाळ
१५. चरित्र-आत्मचरित्र - आ .म. जोशी
१६. निवडक मराठी समीक्षा - गो . मा. पवार / म. द. हातकणंगलेकर

भाषाविज्ञान: वर्णनात्मक आणि सामाजिक भाषाविज्ञान

कोणत्याही शाखेतील पदवी

Course Objectives:

१. भाषिक व्यवहाराचे स्वरूप समजून घेऊन भाषावैज्ञानिकांच्या भाषाविषयक संकल्पनांचा अभ्यास करणे.
२. आधुनिक भाषाविज्ञानाचा मराठी भाषेच्या संदर्भात परिचय करून देणे. ३. भाषेच्या अभ्यासाच्या पद्धतींचा मराठी भाषेच्या संदर्भात विचार करणे.
४. भाषिक परिवर्तनाचे स्वरूप तपासणे.
५. भाषा आणि समाज सहसंबंध स्पष्ट करणे .
६. वाक्यविचाराचे स्वरूप मराठी भाषेच्या संदर्भात विचारात घेणे.
७. मराठीच्या बोलींचा प्रमाण मराठीशी असणारा संबंध अभ्यासणे.
८. मराठीवरील अन्य भाषांचा प्रभाव तपासणे.

Course Outcomes:

१. भाषाभ्यासाने भाषा आणि सामाजिक व्यवहार यातील नातेसंबंध विद्यार्थ्यांना स्पष्ट होईल.
२. विद्यार्थ्यांना मराठी प्रमाण भाषा आणि विविध बोली यांचा परिचय होईल.
३. विद्यार्थ्यांना समाजातील विविध वर्तन, भूगोल, लिंग, जात, वर्ग व्यवस्थेचा भाषा उपयोजनाशी असणारा संबंध स्पष्ट होईल.

सत्र पहिले अभ्यासपत्रिका क्रमांक ३

सत्र पहिले-भाषाविज्ञान :वर्णनात्मक आणि सामाजिक भाषाविज्ञान –(19ArMarP103)

भाषाविज्ञान:वर्णनात्मक

भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक

Chapter 1- भाषा: स्वरूप आणि विशेष

१. भाषा: स्वरूप, कार्य आणि अभ्यासपद्धती
२. भाषा आणि भाषण
३. उच्चारण आणि लेखन, व्यावहारिक भाषा आणि साहित्याची भाषा
४. भाषाभ्यासाच्या विविध कक्षा: तात्त्विक आणि उपयोजित
 - अ. भाषाविज्ञान आणि मानसशास्त्र: मनोभाषाविज्ञान
 - ब. भाषा विज्ञान आणि समाजशास्त्र: समाजभाषाविज्ञान
 - क. समाजभाषाविज्ञान आणि मानववंशशास्त्र
५. भाषाविज्ञान आणि कोशविज्ञान
६. भाषाविज्ञान आणि बोली भूगोल

Chapter 2 - स्वनिम व्यवस्था

१. स्वन, स्वनिम, स्वनांतर : संकल्पना आणि परस्पर संबंध
२. स्वनिम विश्लेषणाची तंत्र /तत्त्वे
३. खंडयुक्त स्वनिम, खंडिताधिष्ठीत स्वनिम
४. व्यवच्छेदक विनियोग, पूरक विनियोग
५. आघात, सुरावली, मुक्त परिवर्तन सीमासंधी इ.

Chapter 3

रूपिम व्यवस्था

१. रूपिका, रूपिम-रूपिकांतर : संकल्पना आणि परस्पर संबंध
२. रूपिम विश्लेषणाचे तंत्र /तत्त्वे
३. रूपिमांचे प्रकार, रूपांची घटना
४. वाक्यविन्यास : संकल्पना : वाक्य

५. वाक्य विश्लेषण : रूपबंध आणि वाक्य परस्परसंबंध, प्रथमोपस्थित संघटक पद्धती

Chapter 4 - अर्थविन्यास

१. अर्थविन्यास : संकल्पना, अर्थ
२. अर्थस्वरूप, अर्थक्षेत्र, घटक विश्लेषण
३. अर्थ प्रकार : निर्देशनपर अर्थ, सांकल्पनिक अर्थ,
४. गुणव्यंजक अर्थ, भावपर अर्थ शैलीगत अर्थ अनेकार्थता, समानार्थता वगैरे

सत्र दुसरे (19ArMarP203) भाषाविज्ञान : सामाजिक भाषाविज्ञान

Chapter 1- सामाजिक भाषाविज्ञान

१. सामाजिक भाषाविज्ञान : पार्श्वभूमी व संकल्पना
२. सामाजिक भाषाविज्ञान : स्वरूप, व्याप्ती व विशेष
३. भाषा, बोली आणि समाज यांचा परस्पर संबंध

Chapter 2 - भाषा आणि भाषा उपयोजन

१. समाजातील भाषा उपयोजनातील विविधता
२. भाषा आणि आर्थिक वर्गव्यवस्था
३. भाषा आणि विविध व्यवसाय क्षेत्रे
४. भाषा आणि विविध क्षेत्रीय वापर

Chapter 3 - भाषा उपयोजनावर प्रभाव टाकणारे घटक

१. भाषा आणि लिंगभेदानुसारी विशिष्ट वापर
२. स्त्री-पुरुष- बालभाषा
३. भाषा आणि सांस्कृतिक व्यवस्था
४. भाषा, सामाजिक परंपरा, विविध सामाजिक संस्था

Chapter 4 बोली आणि प्रमाणभाषा

१. बोलीभाषा आणि प्रमाण भाषा
२. प्रमाणभाषा आणि परभाषा संपर्क
३. भाषिक संक्रमण
४. आदान-प्रदान : स्वरूप व कारणे
५. मराठीवरील द्रविडी, फारशी, इंग्रजी व हिंदी भाषांचा प्रभाव

संदर्भ ग्रंथसूची

१. संरचनात्मक भाषाविज्ञान- संपा. मिलिंद मालशे, अंजली सोमण आणि इतर
२. आधुनिक भाषाविज्ञान : सिद्धांत आणि उपयोजन- मिलिंद मालशे
३. वर्णनात्मक भाषाविज्ञान - रमेश धोंगडे
४. आधुनिक भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक, संरचनात्मक आणि सामाजिक - संपा. कल्याण काळे

५. मराठी भाषाशास्त्र - श्री. न. गर्जेद्रगडकर
६. मराठी भाषा उगम आणि विकास - कृ. पा. कुलकर्णी
७. भाषा : इतिहास आणि भूगोल - ना. गो. कालेलकर
८. मराठीचे व्याकरण - लीला गोविलकर
९. मराठीचे व्याकरण - राजशेखर हिरेमठ
१०. मराठीचा भाषिक अभ्यास : ऐतिहासिक आणि वर्णनात्मक - मु. श्री. कानडे
११. मराठीचे वर्णनात्मक भाषाविज्ञान - महेंद्र कदम
१२. सामाजिक भाषाविज्ञान - संपा. जयश्री पाटणकर
१३. मराठी भाषेचा आर्थिक संसार - अशोक केळकर
१४. सुलभ भाषाविज्ञान - द. दि. पुंडे
१५. यादवकालीन मराठी भाषा - शं. गो. तुळपुळे
१६. वैखरी : भाषा आणि भाषाव्यवहार -अशोक केळकर

अभ्यासपत्रिका क्रमांक ४- ग्रामीण आणि दलित साहित्य -

ग्रामीण साहित्य

सत्र पहिले-(19ArMarP104)

कोणत्याही शाखेतील पदवीधर

Course Objectives :

१. इ. स. १९६० नंतर मराठी मध्ये विविध साहित्य प्रवाहांचा उदय आणि विस्तार झाला. त्या पार्श्वभूमीवर प्रस्तुत काळातील सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक जीवनाची पार्श्वभूमी समजून घेणे आणि साहित्य आणि समाज यांचा अंतःसंबंध समजावून घेणे.
२. विविध साहित्य चळवळींच्या मुळाशी असणाऱ्या प्रेरणा समजावून घेणे.
३. नवविचार आणि साहित्यप्रवाह यांचे नातेसंबंध उलघडणे.
४. या काळातील विविध साहित्य प्रवाहांचा इतिहास अभ्यासताना त्या त्या प्रवाहातील साहित्य प्रकारांचे स्वरूपविशेष अभ्यासणे.
५. स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतरच्या कालखंडात ग्रामीण- दलित साहित्याच्या निर्मितीची कारणे, परंपरा आणि या साहित्याने दिलेल्या आव्हानांचा अभ्यास करणे.

६. ग्रामीण आणि दलित साहित्यातून व्यक्त होणाऱ्या वेदनांचे-विद्रोहाचे स्वरूप जाणून घेणे.
७. ग्रामीण आणि दलित साहित्याने निर्माण केलेल्या विविध साहित्य प्रकारांच्या विकासाचे मूल्यमापन करणे.

Course Outcomes:

१. मराठी साहित्य व्यवहारातील विविध वाङ्मयीन चळवळी आणि प्रवाहांचा विद्यार्थ्यांना उलगडा होईल.
२. विविध साहित्य प्रवाहांच्या पर्यायाने चळवळीच्या प्रेरणा, स्वरूप आणि त्यातून लिहिणारे महत्त्वपूर्ण लेखक- लेखन विद्यार्थ्यांना ध्यानात येईल.

अभ्यासपत्रिका क्रमांक ४- ग्रामीण आणि दलित साहित्य -

सत्र पहिले

ग्रामीण साहित्य

(19ArMarP104)

Chapter 1 - ग्रामीण साहित्य निर्मिती प्रक्रिया

१. एक स्वातंत्र्योत्तर मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप
२. ग्रामीण साहित्यात प्रवाह निर्माण होण्याची कारण परंपरा
३. सामाजिक आणि वाङ्मयीन परंपरांचे स्वरूप
४. कृषी औद्योगिक अवस्थांतर, आधुनिकता, शैक्षणिक विकास, जाणीव जागृती आणि ग्रामीण साहित्य

Chapter 2 - ग्रामीण जीवनव्यवहार आणि ग्रामीण साहित्य

१. गावगाड्याची जडणघडण : कालची आणि आजची जात, कुटुंब व आर्थिक-सामाजिक संबंध
२. ग्रामीण व ग्रामीण साहित्य : संज्ञा स्पष्टीकरण
३. ग्रामीण साहित्यातून घडणारे सामाजिक,सांस्कृतिक दर्शन
४. ग्रामीण साहित्याचे देशीपण व वेगळेपण

Chapter 4 - ग्रामीण साहित्याचे विविध संदर्भ

१. एक ग्रामीण साहित्य आणि सामाजिक,सांस्कृतिक चळवळी
२. वर्गीय जाणिवा आणि कलात्मकता, नव्या अभिरुचीची जडणघडण
३. प्रमाणभाषा, ग्रंथभाषा व ग्रामीण बोली, निवेदनातील कार्य
४. ग्रामीण साहित्य आणि सामाजिक बांधिलकी, बदलती खेडी व साहित्य

Chapter 4 - ग्रामीण साहित्य वेगळेपण

१. एक ग्रामीण साहित्याचे वाङ्मयीन योगदान
२. ग्रामीण साहित्याच्या भाषेचे वेगळेपण, वास्तवदर्शन, प्रतिनिधिक साहित्याची जाणीव
३. ग्रामीण साहित्याच्या आकलन आणि आस्वादासंबंधी अपेक्षा व वस्तुस्थिती

४. समकालीन महत्त्वपूर्ण ग्रामीण कवी, कथाकार, कादंबरीकार आणि नाटककार यांच्या लेखनाचा संक्षिप्त आढावा

संदर्भ :

१. ग्रामीणता : साहित्य आणि वास्तव - आनंद यादव
२. ग्रामीण साहित्य : स्वरूप आणि समस्या - आनंद यादव
३. ग्रामीण साहित्य : एक चिंतन द. ता. भोसले
४. ग्रामीण कथा - वासुदेव मुलाटे
५. ग्रामीण साहित्य : प्रेरणा आणि प्रयोजन - श्रीराम गुंदेकर
६. ग्रामीण साहित्य - रा. र. बोराडे
७. मराठी कादंबरीतील प्रादेशिकता - भास्कर शेळके
८. ग्रामसंस्कृती - आनंद यादव
९. ग्रामीण कादंबरी - रवींद्र ठाकूर
१०. ग्रामीण साहित्याची चळवळ - कीर्ती मुळीक
११. ग्रामीण साहित्यातील स्त्री जीवन - बाबूराव उपाध्ये
१२. ग्रामीण दलित साहित्य चळवळ - मधुकर मोकाशी
१३. ग्रामीण साहित्य प्रवाह आणि परिस्थिती - वामन जाधव
१४. ग्रामीण साहित्य आणि वास्तव - कृष्णा इंगोले (संपा.)
१५. ग्रामीण साहित्य : चळवळ आणि निर्मिती रा. रं. बोराडे
१६. ग्रामीण साहित्य : एक चिंतन द. ता. भोसले
१७. ग्रामीण साहित्य : प्रवाह आणि परिस्थिती - वामन जाधव
१८. ग्रामीण साहित्य : स्वरूप आणि दिशा - वासुदेव मुलाटे
१९. ग्रामीण साहित्य : स्वरूप आणि शोध - नागनाथ कोतापल्ले

सत्र दुसरे

दलित साहित्य (19ArMarP204)

Chapter 1- दलित साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया

१. स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतरच्या मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप
२. दलित साहित्य निर्मिती मागील प्रेरणा
३. डॉ. आंबेडकरांचे तत्वज्ञान, चळवळी तसेच बुद्ध, म. फुले, कार्ल मार्क्स यांच्या विचारधारेचा प्रभाव, मानवी मूल्यांचे भान

Chapter 2- दलित साहित्याचे वेगळेपण

१. दलित साहित्य व पुनरुत्थानाच्या चळवळी, नकार, विद्रोह, साहित्य, वर्गीय जाणिवा

२. प्रमाणभाषा ,ग्रंथभाषा आणि बोली, दलित साहित्य व सामाजिक बांधिलकी, विज्ञाननिष्ठा, आधुनिकता

३. दलित साहित्याचे वेगळेपण, रूपकात्मक, देशीपण, स्वतंत्र सौंदर्यशास्त्र हवे का ?

४. दलित साहित्यातील वेदना, विद्रोह आणि नकार यांचे चित्रण

Chapter 3 - दलित साहित्य आणि समीक्षा

१. दलित साहित्यातील कविता, आत्मचरित्र, कथा, नाटक, कादंबरी

२. आंबेडकरी शाहिरी वाङ्मय इ. वाङ्मयप्रकारांची विकासात्मक वाटचाल

३. १९४५ ते १९६० : दलित साहित्याच्या समीक्षेचे स्थूल स्वरूप

४. १९६० नंतर दलित साहित्याच्या समीक्षेचे स्थूल स्वरूप

Chapter 4 - दलित साहित्य : वाङ्मयीन विशेष

१. आशय, अनुभव, रचना , भाषाशैली, साहित्य, समीक्षा यासंदर्भात दलित साहित्याने दिलेले योगदान

२. दलित चळवळींच्या संदर्भात दलित साहित्याने दिलेले योगदान

३. दलित साहित्य आणि विज्ञाननिष्ठा

४. दलित साहित्य : आस्वाद व आकलन

संदर्भ ग्रंथ सूची :

१. दलित आणि ग्रामीण साहित्य - संपा. मोहन शेळके आणि इतर,

२. ग्रामीण आणि दलित साहित्याचे अनुबंध - एम. एस.पगारे (संपा.)

३. दलित साहित्य : एक अभ्यास - अर्जुन डांगळे

४. दलित साहित्य : वेदना आणि विद्रोह - भालचंद्र फडके

५. दलित साहित्य - नीला पांढरे

६. दलित साहित्य : सिद्धान्त आणि स्वरूप - यशवंत मनोहर

७. दलित साहित्यातील स्पंदने - गो.म. कुलकर्णी

८. दलित साहित्य : एक क्रांतीविज्ञान - बाबुराव बागुल

९. दलित साहित्य : स्वाद आणि शोध - यशवंत मनोहर

१०. दलित साहित्य : वामन निंबाळकर

११. दलित साहित्य : दिशा आणि दिशांतर - दत्ता भगत

१२. दलित साहित्य : विचार आणि वैभव - अनिल गजभिये

१३. दलित चळवळ आणि साहित्य - कृष्णा किरवले

१४. दलित साहित्याचे निराळेपण - प्रभाकर मांडे

१५. दलित कविता - म. सु. पाटील

१६. दलित आत्मकथने - वासुदेव मुलाटे

१७. दलित रंगभूमी - भालचंद्र फडके

१८. निळी पहाट - रा.ग. जाधव

१९. दलित वाङ्मय : प्रेरणा व प्रवृत्ती - शंकरराव खरात

२०. दलित साहित्य : एक अभ्यास - अर्जुन डांगळे
२१. दलित साहित्य : आकलन - बाळकृष्ण कवठेकर
२२. दलित साहित्य : प्रवाह आणि प्रतिक्रिया - गो.म. कुलकर्णी

मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी - प्रारंभ ते १९६० कोणत्याही शाखेतील पदवीधर

१. वाङ्मय अभ्यासाच्या संदर्भात वाङ्मय आणि संस्कृती यांच्यातील अनुबंधाचा शोध घेणे.
२. संस्कृतीची विविध अंगे आणि वाङ्मय निर्मितीच्या प्रेरणा, वाङ्मयातील प्रवाह, प्रवृत्ती यांचा परस्परसंबंध जाणून घेणे.
३. मराठी वाङ्मय व महाराष्ट्र संस्कृती व वाङ्मय यातील अनुबंध जाणून घेणे.
४. महाराष्ट्रातील धर्मपंथ व मराठी वाङ्मय - नाथ, महानुभाव, वारकरी, दत्त, समर्थ संप्रदाय यांचा परस्परसंबंध अभ्यासणे.
५. महाराष्ट्रातील राजवटी आणि मराठी वाङ्मयनिर्मिती - यादवकालीन, बहामनीकालीन, शिवकालीन, पेशवेकालीन परस्परसंबंध अभ्यासणे.
६. वाङ्मय प्रसाराची मध्ययुगीन माध्यमे, पुराण, प्रवचन, कीर्तने, भारुड, तमाशा, लावणी, रंगभूमी इ. चे स्वरूप अभ्यासणे.
७. लोकसाहित्याचा मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयावरील प्रभाव अभ्यासणे.

सत्र पहिले

मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी - प्रारंभ ते अठराशे अठरा

Chapter 1 मराठी वाङ्मय निर्मितीच्या प्रेरणा (lectures 15)

१. परकीय आक्रमणे, राजकीय स्थित्यंतरे व त्यांचा प्रभाव आणि परिणाम
२. महाराष्ट्राच्या विविध क्षेत्रातील, मानवी जीवनातील स्थित्यंतरे
३. तत्कालीन मराठी वाङ्मय निर्मितीच्या प्रेरणा
४. वाङ्मयाचे स्वरूप आणि सांस्कृतिक चळवळींचे वाङ्मयातून दर्शन

Chapter 2 मराठी वाङ्मय यांचा परस्परसंबंध

१. तत्कालीन धर्मसंप्रदाय व समाजसुधारणा विषयक चळवळी आणि मराठी वाङ्मय यांचा परस्परसंबंध
२. प्राचीन समाजातील विविध प्रकारच्या स्थित्यंतराचा मानवी जीवनावर आणि समाजावर झालेला प्रभाव
३. काही परिवर्तनांना प्रारंभ, त्याचे स्वरूप आणि मराठी वाङ्मय

Chapter 3 वाङ्मयप्रकार आणि त्या प्रकारांच्या निर्मितीमागील प्रेरणा

१. या कालखंडातील वाङ्मय प्रकार आणि त्या प्रकारांचा निर्मितीमागील प्रेरणा
२. या कालखंडातील वाङ्मय : स्वधर्मजागृती, सामाजिक प्रबोधन, वैचारिकतेचे स्वरूप

३. या कालखंडातील वाङ्मय : सामाजिक सुधारणा आणि मानवी जीवनातील प्रत्यक्ष बदल
४. नवे साहित्यप्रकार आणि विशेष वाङ्मयीन कृती

Chapter 4 मराठी संस्कृती, मराठी वाङ्मय आणि समाजाची अभिरुची

१. मराठी भाषा आणि वाङ्मय प्रकाराचे तत्कालीन स्वरूप
२. मराठी संस्कृती, मराठी वाङ्मय आणि समाजाची अभिरुची
३. तत्कालीन सामाजिक वाटचाल, सामाजिक व सांस्कृतिक प्रबोधने

सत्र दसरे

मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी - १८१८ ते १९६०

Chapter 1 - महाराष्ट्रीय जीवनातील स्थित्यंतर

१. इंग्रजी सत्तेचा उदय
२. महाराष्ट्रीय जीवनातील स्थित्यंतरे आणि तत्कालीन मराठी वाङ्मयाचा परस्परसंबंध
३. धर्म व समाजसुधारणाविषयक विविध चळवळी आणि मराठी वाङ्मयाचा परस्परसंबंध

Chapter 2- अर्वाचीन मराठी साहित्याचे पाश्चात्य व भारतीय आधार

१. अर्वाचीन मराठी साहित्याचे पाश्चात्य व भारतीय आधार
२. अर्वाचीन मराठी साहित्य प्रकार व साहित्यकृती

Chapter 3- चळवळी आणि मराठी वाङ्मयाचा परस्परसंबंध

१. राजकीय विचारसरणी, स्वातंत्र्यविषयक चळवळी आणि मराठी वाङ्मयाचा परस्परसंबंध

Chapter 4- साहित्य प्रचाराची अर्वाचीन माध्यमे

१. मराठी साहित्य प्रचाराची अर्वाचीन माध्यमे
२. मराठी संस्कृती, मराठी साहित्य, मराठी समाजाची अभिरुची
३. या घटकांचा मराठी साहित्यावर झालेला परिणाम

संदर्भ ग्रंथ सूची :

१. साहित्य साहित्य आणि संस्कृती - दु. का. संत
२. संत वाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुति - गं. बा. सरदार
३. मराठी संतमंडळाचे ऐतिहासिक कार्य - बा.र. सुंठणकर
४. महाराष्ट्रीय काव्यपरिक्षण - श्री. व्यं. केतकर
५. मराठी वाङ्मयाभिरुचे विहंगमावलोकन - रा.श्री. जोग
६. महाराष्ट्र जीवन खंड १ आणि २ - संपा. गं. बा. सरदार
७. महाराष्ट्राच्या सामाजिक जीवनातील स्थित्यंतरे - भ. श्री. पंडित
८. अर्वाचीन मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी - सदा कऱ्हाडे
९. राजकीय चळवळ आणि मराठी नाट्यसृष्टी - श्रीधर शनवारे
१०. भारतीय प्रबोधन - संपा. भा.शं.भगणे
११. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड १ ते ६ - म.सा.परिषद, पुणे

१२. मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी - गो. म. कुलकर्णी
१३. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड १ व २ - ल. रा. पांगारकर १४. एकोणिसाव्या शतकातील
महाराष्ट्राची सामाजिक पुनरघटना - रा. शं. वाळिंबे
१५. वाटा आणि वळणे - गो. म. कुलकर्णी
१६. यादवकालीन महाराष्ट्र - मु. ग. पानसे
१७. महाराष्ट्र संस्कृती - पु. म. सहस्रबुध्दे
१८. महाराष्ट्र संस्कृती : घडण व विकास - ह. श्री. शेणोलीकर
१९. पाच भक्तिसंप्रदाय - र. रा.

गोसावी

२०. अर्वाचीन मराठी गद्याची उत्क्रांती- कृ. भि. कुलकर्णी
२१. मराठी ग्रंथनिर्मितीची वाटचाल - शं. गो. तुळपुळे
२२. मराठी लोकांची संस्कृती - इरावती कर्वे
२३. महाराष्ट्र संस्कृती - इरावती कर्वे